

EKONOMSKA MISAO OBRENA BLAGOJEVIĆA

Milan Gašović

It's been ten years since the death and almost a century since the birth of the Academy member Obren Blagojević. The author of this text reminds us of the life path and scientific achievements of this great Montenegrin intellectual. Blagojević was a connoisseur of economy, demography, law, ethnography, politicology, history, etc. On the example of the study „Economic Thought in Montenegro – until the World War Two“ we are showing Blagojević's range in one of the science areas that he studied.

Obren Blagojević je rođen 12. novembra 1912. godine u Dulutu, na severu Minesote, u SAD-a, đe su iz Pive došli u pečalbu njegovi roditelji. Međutim, u Americi nije živio ni deset dana a njegovi su se, zbog pogibije njegovog đeda u bitci za Pljevlja, vratili u Crnu Goru. Osnovnu školu je završio u rodnoj Pivi, a gimnaziju u Nikšiću. Na studijama prava u Beogradu prihvata komunističke ideje, zbog kojih je hapšen i zatvaran. Bio je odličan student i dobitnik nagrada i priznanja. Kao jedan od najboljih u generaciji dobio je stipendiju francuske vlade za poslijediplomske studije na pariskoj Sorboni. Pred rat je odbranio doktorsku tezu pod naslovom „Utopijski socijalizam Šarla Furijsa“.

Blagojević se vraća u rodnu Crnu Goru i učestvuje u pripremi ustanka. U narodno-oslobodilačkom pokretu obavlja visoke dužnosti političkog komesara, delegata i člana izvršnog odbora ZAVNO Crne Gore i Boke, pomoćnika povjerenika za finansije u Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije na Visu... U prvoj vladi oslobođene Jugoslavije, Obren Blagojević postaje pomoćnik ministra finansija. Potom stupa na mjesto guvernera Narodne banke Jugoslavije. Bio je uspješan pregovarač sa administracijom SAD-a oko povraćaja jugoslovenskog zlata. Poslije hapšenja povodom rezolucije Informbiroa, završava kao zatočnik Golog otoka.

Dolaskom u Institut za ekonomiku poljoprivrede u Beogradu, godine 1965, započinje blistava naučna karijera Obrena Blagojevića. Paralelno sa naučnom, teče i njegova univerzitetska karijera. Na Pravno-ekonomskom fakultetu u Nišu je izabran za redovnog profesora za predmet Ekonomske doktrine. Godine 1974. je biran za dopisnog, a potom i za redovnog člana SANU. Redovni član CANU postaje 1991. godine. Osnivanjem DANU, postaje njen član i počasni predsjednik. Umro je 1. 12. 2001. godine u Beogradu.

Bibliografija Obrena Blagojevića sadrži više od 400 jedinica, uključujući i 20 knjiga. Objavio je radove iz oblasti ekonomije i finansija, poljoprivrede, ekonomskih doktrina, etnologije i sociologije studije, a bavio se i temom narodno-oslobodilačke borbe. Njegove naučne radove i studije karakteriše multidisciplinarn pristup.

O Obrenu Blagojeviću, zasigurno, najbolje govore njegova djela. Od tako velikog opusa, čini se da su najveći odjek u naučnim krugovima i u široj javnosti imale njegove studije i knjige: „Piva“, „Ekonomske doktrine“, „Ekonomska misao u Crnoj Gori“, „Ekonomska misao u Srbiji“, „Ekonomska misao u Bosni i Hercegovini“, „Finansije“, „Oporezivanje zemljoradnika“, „Šarl Furije“, „Problemi seljaštva“, „Durmitor“, „Moj život“, i dr.

Vrednovanjem djela akademika Obrena Blagojevića bavio se veliki broj istaknutih naučnika, među kojima ima osam akademika i trideset profesora univerziteta. U oko 45 naučnih prikaza detaljno su saopštene veoma laskave ocjene o njegovom djelu.

Ovđe ću se fokusirati na Blagojevićevu knjigu o ekonomskoj misli u Crnoj Gori. U uvodu svoje studije „Ekonomska misao u Crnoj Gori - do Drugog svjetskog rata“, Blagojević ističe „Ovaj rad je nastavak mojih istraživanja razvoja ekonomske misli u zemljama Jugoslavije“. Autor, pored predmeta rada, ukazuje i na jasnija ograničenja kao što su: vremenska (od prve crnogorske države Duklje, do Drugog svjetskog rata); prostorna (obuhvaćena je Crna Gora u njenim današnjim granicama); sadržajna (razmatrana je misao sadržana u poveljama vladara, statutima gradova i župa, u privrednom zakonodavstvu, štampi, stenografskim bilješkama narodnih skupština, radovima pojedinih ekonomista i ličnosti iz drugih profesija, itd).

Blagojević ukazuje da nije bilo ozbiljnijih istraživanja kada je u pitanju ekonomska misao u Crnoj Gori. Usljed specifičnih društveno-istorijskih i privredno-istorijskih uslova ova misao nije bila razvijena kao na primjer u Srbiji ili Hrvatskoj. Međutim, Obren Blagojević polazi od hipoteze da ekonomska misao u Crnoj Gori ima svoj istorijat, pa iako ne tako bogat kao ratnički, politički ili kulturni, zajedno sa njima „osvjetljava jedinstvenu, nedjeljivu prošlost crnogorskog naroda.“

U većini svojih naučnih radova istražuje velike vremenske periode, različite društveno-istorijske epohe, dramatična razdoblja i događanja, i sve to na teritoriji koja se, uglavnom, poklapa sa sadašnjom Crnom Gorom. Komparirajući istorijski razvoj ekonomske misli između pojedinih njenih regija i različitih vremenskih perioda, Blagojević će napisati: „Bogatstvo srednjovjekovne ekonomske misli u Crnoj Gori, neosporno, predstavlja jednu od njenih izrazitih karakteristika. To naročito važi kada se ova misao uzme u relativnom odnosu prema ukupnosti ekonomske misli u

Crnoj Gori, ali važi i kad se uzme apsolutno. Tu nije samo riječ o poveljama srednjovjekovnih vladara, već se, u prvom redu, radi o veoma razvijenom privrednom zakonodavstvu primorskih opština i župa“.

Akademik Blagojević uvijek traga za ključnim, „pravim“ činjenicama, koje bacaju svjetlost na cjelinu predmeta istraživanja. Reprezentativne činjenice kao reflektor osvjetljavaju cjelinu stanja društva u pojedinim oblastima Crne Gore, koje su, u pojedinim epohama, pripadale različitim državama. Takve činjenice nalazi u privrednom zakonodavstvu. Za Srednji vijek su karakteristični, ponajprije, statuti primorskih gradova (Kotor, Budva) i knjige primorskih župa koje su bile pod vlašću Venecije. U Kotorskom statutu, postoji veliki broj odredbi o vinogradarstvu, stočarstvu, zanatstvu, solanama, pazarima, carinama, izvozu, uvozu, itd. Knjige primorskih župa (Grbalj, Paštrovići), poznate kao „knjige starostavne“ su izvori značajnih činjenica vezanih za ekonomsku misao u primorskom dijelu Crne Gore. Bitne činjenice autor nalazi i u poveljama, aktima, naredbama, ugovorima i hrisovuljama vladara (Nemanjići, Balšići, Crnojevići).

Tursko privredno zakonodavstvo, koje se primjenjivalo u pojedinim djelovima Crne Gore, manifestovalo se preko tzv. kanuna i kanun-nama dvaju sandžaka, hercegovačkog i skadarskog. Za proučavanje ekonomske misli, veoma su važni i defteri, odnosno turske zemljišne knjige.

Prve činjenice o ekonomskoj misli epohe dinastije Petrović, autor je pronašao u jednoj zabilješci vladike Danila, poznatoj kao „Nota o svijeh dugova što mi je tko dužan asprom“, potom u tzv. Vasojevićkom zakonu od dvanaest tačaka, nekim poslanicama Petra I, kao i njegovom Zakoniku, prema kome se u članu 20, prvi put u slobodnoj Crnoj Gori uvodi porez. Petar II Petrović Njegoš veliku pažnju poklanja finansijama, ubiranju poreza i, prvi put, računovodstvenoj službi.

Ekonomsku misao knjaževine i kraljevine Crne Gore, odslikava daleko više činjenica koje je autor pronašao u privrednom zakonodavstvu, ali i u tadašnjoj štampi, stenografskim bilješkama Narodne skupštine, razmišljanjima pojedinih ekonomista, itd. Zakonik knjaza Danila I (Danilov zakonik), ima dosta ekonomskih elemenata, ali za ekonomsku misao su najvažniji članovi: 45, 46, 59-61, 90. Tako, na primjer, u članu 90 datog Zakonika se propisuje vođenje knjiga za sve koji, uz naplatu kamate, daju novac na zajam. Kamata (dobit) se maksimira na 20 dinara na talijer, i to, pod prijetnjom da će se izgubiti i sama glavica u korist državne kase. Ovo je, očigledno, upereno protiv pojave zelenaštva. Opšti imovinski zakonik za Knjaževinu Crnu Goru, koji je stupio na snagu 1888. godine, u cjelini se odnosi na ekonomsku problematiku. Posebno su upečatljivi članovi kojima se reguliše zakup (najam) zemljišta, kolektivna zemljišna svojina, zaštita šuma, itd. Pored navedenog zakonika, činjenice o ekonomskoj misli se nalaze i u Zakonu o povlasticama (koncesijama), Zakonu o rudama, Zakonu o eksproprijaciji, Trgovačkom zakoniku, Zakonu o novcu, Zakonu o državnom budžetu, sistemu neposrednih i posrednih poreza (takse, carine, trošarine, monopoli), itd. U datom periodu, javlja se i znatan broj uglednih ličnosti u čijim se pisanim djelima mogu naći i razmišljanja o ekonomiji Crne Gore (Milorad Medaković, Vuk Vrčević, Nićifor Dučić, Pavle Rovinski, Valtazar Bogišić, Lazar Tomanović, Gavro Vuković, Miloje Jovanović, Kralj Nikola I Petrović, Milutin Lješević Tatar i drugi). Istaknuti ekonomski mislioci iz Crne Gore, između dva rata su: Nikola Đonović, Nikola Škerović, Pero Šoć, Ivo Stjepčević, Dušan Vuksan, Risto Dragičević, Andrija Jovičević, Blagota Radović, Stanko Danilović, Milan Terić, Milivoje Savić i drugi. Autor, posebno obrađuje ekonomsku misao crnogorskih federalista (Marko Mijušković, Savo Vuletić, Mihailo Ivanović, Sekula Drljević, Milivoje Matović), kao i pripadnika socijalističke ekonomske

misli (Radoje Vukčević, Blažo Raičević, Vaso Srzentić, Mirko Vešović itd.).

Akademik Blagojević, istraživši sve raspoložive izvore, opisuje, do detalja, činjenice važne za ekonomsku misao u Crnoj Gori. Pri tom se sama misao stavlja u kontekst uslova njenog nastajanja, odnosno tada važećih društvenih, političkih, privrednih, kulturnih i prosvjetnih prilika i okolnosti. Djela svih ekonomskih mislilaca su opisana u potpunosti, što je iziskivalo i izučavanje njihovih biografija, pripadnost pojedinim školama mišljenja, teoretski značaj i praktičnu primjenljivost njihovih ideja.

Blagojević ističe: „Imajući u vidu činjenicu da je ekonomska misao s jedne strane, proizvod određene društveno-ekonomske stvarnosti, smatrali smo da je neophodno obratiti pažnju na okolnosti koje su na nastanak, razvitak i karakter ekonomske misli u Crnoj Gori, najjače djelovale, a takođe i na uticaj koji je ekonomska misao pojedinih perioda vršila na praktičan privredni život u njoj. Za ekonomsku misao u Crnoj Gori ima značaja i geografski faktor... Najveći značaj u ovom pogledu, neosporno ima primorski pojas, a naročito Boka Kotorska.... posljednji crnogorski mitropolit, Petar I i Petar II, dali su doprinos svojim privrednim odredbama u prvom domaćem opštem zakonodavstvu, a pored njih je na ekonomskom polju djelovalo nekoliko veoma umnih ljudi. Doba knjaza Danila, a naročito kralja Nikole, već je ispunjeno ne samo radovima većeg broja ekonomskih mislilaca, no i štampom, privrednim zakonodavstvom i intervencijama u narodnim skupštinama.“

„Značajnu ulogu u razvoju ekonomske misli u Crnoj Gori, imali su i stranci. To se, u prvom redu odnosi na pripadnike drugih jugoslovenskih naroda, ali i na ostale Evropljane“, kaže Blagojević i citira ruskog istraživača Rovinskog, koji je zapisao izreku „Kad rode Brda (Bjelopavlići), rodila je i Crna Gora“ i u svojoj studiji o Crnoj Gori, objasnio cijenu zemlje:

likovi.“ Za naučnika takvog formata, iskustvo doživljenog ili proživljenog uz ostali, ogromni činjenični i spoznajni materijal je od neprocjenjive vrijednosti prilikom stvaranja njegovih djela.

Knjige Obrena Blagojevića, pa čak i naučne studije, čitaju se sa lakoćom. Pisane su laganim, nenamjetljivim, lijepim i jasnim stilom i jezikom. Njegovo tumačenje pojava ili razmatranje činjenica je iznijansirano, uvjerljivo, sa izvanrednim osjećajem za poziciju riječi, ritam rečenice i melodiju našeg ijekavskog zgovora.

Posebnu radost čitanja pružaju studije o Crnoj Gori, Durmitoru i Pivi, autorovom zavičaju. Tako, na primjer, dočaravajući atmosferu početka ustanaka u Pivi, 1875. godine, Obren Blagojević navodi stihove, tada popularne pjesme: „Noć je tija, mjesečina sija / sva se Piva u srebru preлива.“ Ta tanana, lijepa melodija, nastala pred osvit slobode, podizala je moral ustanika i budila nadu u pobjedu i spajanje sa svojom maticom Crnom Gorom. Obren Blagojević pjesničkim nervom osjeća to vrijeme i prenosi ga na stranice svoje knjige. Isto kao što pamti one čudesne, junske pivske noći pune srebrnaste mjesečine i zvijezda koje se iznad durmitorskih visova, samo tada, čine tako blizu. Tih čarobnih noći ljudi su ispunjeni nekom tihom, gotovo svečanom radošću i optimizmom.

Izuzetno upečatljiv je autorov doživljaj proljeća u rodnom selu Bukovica. „Na suprotnoj, suncu okrenutoj strani sela, Prisoju, odvijao bi se drugi život: tamo bi se oko staja i po plitkim uvalama, pod blagim proljećnim suncem, jagnjila po koja ovca ili jarila koza, a uskoro potom novi život bi nespretno pokušavao da se podigne na svoje četiri drhtave tanane nožice“.

Kao akter, radoznali slušalac ili pažljivi posmatrač mnogih dešavanja u svom dugačkom i burnom životu, on ih je oživio, prenoseći na papir. Blagojević odslikava Pariz iz svoje mladosti. „Najviše mi se dopao onaj narodski, demokratski duh, ona ležernost u ophođenju, ona mogućnost da svakog osloviš i sa svakim

razgovaraš, jednom riječju sve ono što je Pariz i činilo tako privlačnim za sve koji su u njemu bili makar jednom. Za vrijeme pisanja doktorske teze znao sam otići u neki separe na Bulmišu, poručiti vino, i, tako prijatno pijuckajući, pisao za mene najvažniji rad u životu.“

Djela sa crnogorskom tematikom, odišu zanosom prema rođenoj zemlji i svom zavičaju. Na njihovim stranicama teku vremena, nižu se veliki događaji, bude se katuni, iskrsavaju likovi predaka i savremenika sa njihovim tugama i radostima, svadbama, mobama, kolima i sijelima, jednom riječju odvija se sam život.

Obren Blagojević je ostavio bogato i višeznačno djelo u kome je ostvario naučne prodore u više oblasti i koje ostaje kao bogata riznica budućim istraživačima. Krasi ga originalnost, naučno poštenje, uvjerljivost i odgovornost prema istini. Univerzalni je stvaralac ekonomista, etnolog, istoričar, filozof, literata... Bio je univerzitetski profesor i član triju akademija nauka: CANU, SANU i DANU. Odlikovala ga je istrajnost i puna posvećenost istraživanju pojave do posljednjeg detalja. Nije težio donošenju definitivnih zaključaka, već je preferirao pronalaženje i tumačenje činjenica.

Buran životni put: rođenje u Americi, povratak u Crnu Goru, studije u Beogradu, prihvatanje ideja komunizma, hapšenja i zatočeništva u zatvorima Kraljevine Jugoslavije, studije na Sorboni, odlazak u partizane, četnički zatvor u Kolašinu, visoke državne funkcije, zatočeništvo na Golom otoku, univerzitetska i naučna karijera, borba za nezavisnu Crnu Goru, čine akademika Blagojevića čovjekom–institucijom. Ljudi dosljedni poput Obrena Blagojevića imaju i velike iluzije, ili, kako bi rekao Fidžerald „iluzije koje nadmašuju snove“.

„Crvena nit“ koja prožima čitav životni put i naučno stvaralaštvo akademika Blagojevića je, svakako Crna Gora. Crna Gora, prije svega i iznad svega. Ljutio se što mladi ljudi ne poznaju

dovoljno svoju nacionalnu istoriju, pa ni ekonomsku. Možda je i zbog toga odlučio da napiše kapitalno djelo „Ekonomska misao u Crnoj Gori do Drugog svjetskog rata“. Svom zavičaju se odužio, odličnom monografijom „Piva“, za koju je dobio najveće nacionalno priznanje Trinaestojulsku nagradu.

Bio je tužan kada bi kod naših ljudi primjećivao kompleks inferiornosti. Smatrao je da za to ne postoji nijedan realan razlog. Naprotiv! Radovao se i podržavao sve napore Crne Gore u njenoj bitci za državno i nacionalno uspravljanje u posljednjoj dekadi prošlog vijeka. Zato je prihvatio poziv da postane prvi počasni predsjednik Dukljanske akademije nauka i umjetnosti. Bolest ga je spriječila da prihvati dužnost predsjednika Ogranka Matice crnogorske u Beogradu.